

Схватање другог – почеци „руских студија“ у Јапану – „Канкај Ибун“

Крајем Првог светског рата, када су се српске дивизије поред својих савезника спремале за пробој Солунског фронта, а Русија се након трагичних догађаја 1917. нашла на ивици Грађанског рата, јапанска амбасада у Петрограду се спремала за сеобу. Бољшевици су пребацили главни град седам стотина километара јужније – у Москву. Из главног града некадашње руске империје Петрограда одлазиле су и савезничке мисије. Тих туробних дана се, поред других савезничких мисија, и јапанска дипломатска мисија спремала за евакуацију. Азијском музеју у Петрограду сарадници мисије поклонили су део непотребне старе литературе, међу којом је било и 16 књига исписаних пререформском варијантом јапанског старинског брзописа – хентајганом. На тај начин су се после печата јапанске амбасаде, на старом папиру рукописа појавили и печати музеја.

То је био уникатни примерак „Канкај Ибун“ – први јапански јавни текст из кога су Јапанци могли да сазнају о животу свог „Северног суседа“. Настао је у последњим деценијама Шогуната Токугава (1603–1868), раздобља у јапанској историји када је држава била дословце затворена од утицаја Европе: Европљанима је био забрањен боравак у Јапану, а Јапанцима – одлазак ван Јапана, било је забрањено хришћанство, ватрено оружје и све што је подсећало на „беле ђаволе“. Било је забрањено и градити веће бродове осим оних намењених за приобалну пловидбу. Као изузетак, једном годишње је био дозвољен долазак малобројних холандских бродова. Фактички, то је био једини начин контактирања са осталим светом: капетан сваког брода морао је да исприча о новим дешавањима у Европи и доносио малобројне књиге, углавном техничке и медицинске природе. Група специјално обучених Јапанаца била је посебно задужена за контакте с тим дошљацима, црпећи максимално информације из малобројних и краткотрајних контаката. Холанђани су због потребе одржавања тих контаката чак морали и да се закуну да нису хришћани како не би дошли у супротност са строгим јапанским законом, који је спречавао све везе с том религијом као инструментом продора европског утицаја.

Ипак, у исто време било је и других контаката који су се јављали као последице природних појава. Наиме, често су јапански морнари били жртве водених стихија – гинули су у бурним таласима Тихог океана, али су преживели појединци

долазили на обале околних држава.¹ Њихова судбина могла је да се заврши и трагично, али ако би дошли до главног града били су у центру пажње. Почетком 18. века у Русију је стигао један од првих таквих невољних јапанских путника – Дембеј Татекава (1670? – после 1714). Дембеј је стигао из Осаке, где је иза себе оставио жену и двоје деце. Био је трговац на броду који је 1697. кренуо из Мијако (Киото) у Едо (Токио). Брод су таласи однели на обале полуострва Камчатка, где су његове сапутнике и њега заробили домороци. Руски путник и сибирски козак Владимир Атласов (1661/1664 – 1711), који је у то доба стигао на Камчатку ослободио га је 1701. из заробљеништва у ком су погинули остали Дембејеви сапутници. Уз сав свој иметак (неколико књига из уметности и две златне кованице) Дембеј је био упућен у главни град Русије. На путу за Москву, који је потрајао неколико месеци, он је савладао руски језик и успео да после доласка исприча детаљну историју о Јапану заинтересованим писарима Сибирског приказа (врсте „министарства“ за питања Сибира), који су на основу његових речи записали прву руску „књигу о Јапану“. А 8. јануара 1702. примио га је и сам цар Петар I. Касније је Дембеј био крштен (чиме ја затворио могућност повратка у Јапан), живео је на двору губернатора Сибира кнеза М. Гагарина и радио је као саветник за јапански језик.² Неколико година након његове смрти, 1734. у Русији су се појавиле још две жртве бродолома са јапанских бродова – Содза, који је имао 35, и Гондза, који је имао само 11 година и био је крштен као Дамјан Поморцев. Добили су од руске благајне плату и учитеље руског језика, након чега су се бавили предавањем јапанског језика. Посебно је способан био Гондза, који је написао неколико јапанских граматика и речника, а у Русији је захваљујући њему (прво у Петрограду, а после у тадашњем главном граду Сибира) од 1736. постојала школа јапанског језика.³ Ипак, тек 1792. из Охотска (Русија) у Хакодате (Јапан) кренула је прва руска дипломатска мисија на галији „Св. Јекатарина“ са посадом на чијем челу се налазио А. Лаксман. Мисија је вратила у Јапан неколико јапанских морнара који су у претходној деценији стигли у Русију због немирног мора и спровела осмомесечне преговоре, који су се завршили дозволом јапанских власти за нови долазак руског брода. Не улазећи у даљи ток руско-јапанских односа, морамо истаћи чињеницу која је имала изузетан значај за развој јапанских знања о Русији. Дајкокуја Кодају, капетан брода „Синсе-мару“, који је живео у Русији 10 година заједно са својим сапутницима, добио је амнестију за недозвољени контакт са странцима, али је био обавезан да све исприча јапанском чиновнику задуженом за контакте са странцима. Тако је Кацурагава Хошу, уз помоћ кинеских и холандских

¹ G.A.Lensen, *The Russian Push Toward Japan: Russo-Japanese Relations, 1697–1875*, New York 1971.

² Н. Н. Оглоблин, Первый японец в России // *Русская Старина*, 1891 (LXXII, октябрь), с. 10–24.

³ И. П. Бондаренко, *Русско-японские языковые взаимосвязи XVIII века*, Одесса 2000.

извора, написао „Кратке вести о путовању у северним водама“ – прву књигу о Русији на јапанском језику. Ипак, та књига није имала шири значај, јер је носила ознаку „поверљиво“ и била сакривена од јавности све до 1937. године.⁴

Након једне деценије Јапан је ипак добио своју прву „студију Русије“ доступну школованим друговима. Заплет је био сличан онима какви су већ постојали у историјама написаним о доласку Јапанаца у Русију. Брод „Ваками-мару“, који је кренуо из Исиномаки у Едо (Токио), са теретом пиринча и дрва, постао је жртва тајфуна који је поломио јарбол и претворио морнаре у немоћне таоце судбине. Јапански морнари су се након неколико месеци борбе за опстанак, са деловима свог брода нашли на Алеутским острвима, где су их након десет месеци пронашли руски морнари. Одатле су их пребацили у Охотск, из ког су стигли у Јакутск и најзад у Иркутск. Ту су живели дугих осам година, све док Русија није одлучила да пошаље још једну дипломатску мисију у Јапан. Јапански морнари су дошли у Петроград, где су добили нову одећу сашивену у дворским радионицама на јапански начин и имали су прилику да једном разговарају са руским царем Александром I. Било је одлучено да се пригодном приликом пошаље та дипломатска мисија – крајем јуна 1803. године. Из луке Кронштат код Петрограда (два века после Португала, Шпаније и Енглеске), Русија је одлучила да пошаље своју прву експедицију око земаљске кугле. Иван Крузенштерн (1770–1846), капетан брода „Надежда“, укрцао је на свој брод и руску дипломатску мисију за Јапан, која је тамо стигла у септембру 1804. године.⁵

Посада брода и чланови мисије нису одмах добили дозволу да сиђу на обалу и јапански морнари су добили прилику да се обрате јапанским званичницима тек у марту 1805. године. Најмлађи од њих, у ишчекивању своје судбине (која је била веома магловита услед кршења забране контакта са странцима и забуне око животног пута претходних повратника из Русије), чак је покушао да се убије, али је само повредио гласне жице. После одласка руске дипломатске мисије, лекар Оцуки Сигеката и чиновник за контакте са странцима Симура Хиројуки успели су да запишу оно што су им испричала тројица морнара преосталих од некадашње посаде брода.⁶

Та књига је више пута преписивана за потребе проучавања Јапана и постала је широко позната као прва аутохтоно јапанска „студија Русије“. Тако је настао „Канкај Ибун“, који је, са бројним коментарима и уводном студијом, превео и

⁴ Кацурагава Хосју, *Краткие вести о скитаниях в северных водах*, Москва 1978.

⁵ И. Ф. Крузенштерн, *Путешествие вокруг света в 1803, 1804, 1805 и 1806 годах на кораблях „Надежда“ и „Нева“*, Москва 2007.

⁶ Горегляд В. Н. Доуниверситетское японоведение в России XIX века // *Востоковедение*, 1999 (21), с. 166–175; В. Н. Горегляд, *Классическая культура Японии: Очерки духовной жизни*, Санкт-Петербург, 2006. година.

опремио Владислав Горегљад (1932–2002), чувени руски стручњак за историју и културу класичног Јапана.⁷

Егзотичност теме и природе тог превода, ексклузивност самог превода (тренутно је у Русији остао само једна особа која може добро да преводи са писма хентајгана – ученица Горегљада К. Маранџан, која је приредила рукопис свога учитеља за штампу) и специфичност дискурса обезбеђују сваком интелектуалном читаоцу тог издања неописиво задовољство. Публикација представља достојни прилог вишедеценијској издавачкој традицији Института источних рукописа Руске академије наука⁸.

Међутим, још је занимљивије сагледавање тог рукописа са гледишта имагологије и уопште историјске методологије. У раду написаном пре два века аутори су сасвим тачно осећали нијансе онога што су им причали морнари о свом путовању кроз Русију и безграничне океанске просторе. Зато су веома критички преносили оно што су им причали морнари који су путовали око света са својим руским сапутницима такође постали први путници око земаљске кугле у свом народу.

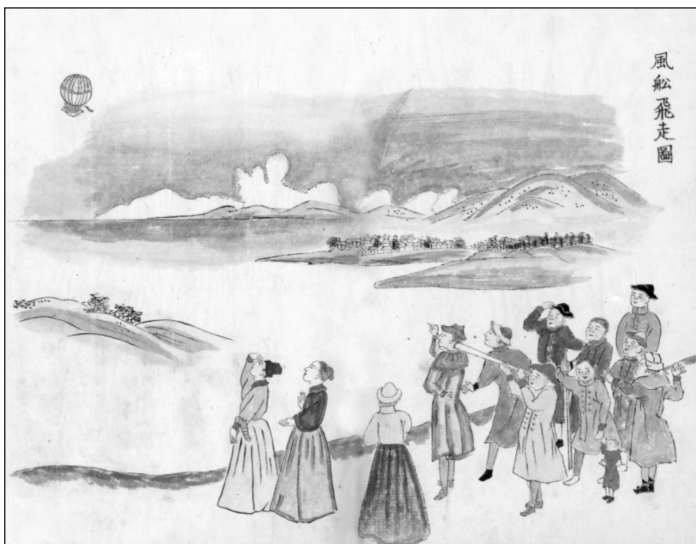
На пример овај пасус: „Скитнице су сигурно груби и нешколовани морнари и зато иако су живели у тој земљи више година, они нису досегли срцем оно што су чули својим ушима и видели својим очима... Сматрамо да се ради о следећем: оно што се тиче ситуације изнад [људи] средњих сталежа остало је пропуштено. Осим тога чак и то што су [морнари] видели и чули, без знања и школовања они нису могли видети и чути стварну ситуацију. Због тога ми не можемо тврдити да из текста њихових изјава можемо схватити и разумети ситуацију ствари до краја. Осим тога, у томе шта је овде написано сигурно има пуно тога што су они погрешно запамтили и што су погрешно чули ... а изгледа да има и више тога што је пропуштено у њиховом испитивању. Можемо рећи да је ово само комадић тога што су они видели у тој земљи.“ Међутим, описи путника дају изузетно сликовиту и комплетну слику догађаја и света који су видели у Русији. Питање је који су ниво аналитичност и интелектуалне самокритичности почетком 19. века имали јапански аутори који су закључили: „Размишљајући над овим кратким описом, ми видимо да је ово остава, где су сакупљани необични предмети, најстарији раритети из свих земаља света. Вероватно би свако хтео видети ретке, изненађујуће предмете истраживања, а њих има десетине хиљада различитог типа. Интелектуално ограничени бродоломци видевши то што је упало у њихов видокруг изгледа нису моглито добро и оценити. Можемо само жалити због тога што је њихову пажњу мамило изгледа само оно што није имало праву вредност.“

⁷ О. Гэнтаку, С. Хироюки. *Канкай ибун. „Удивительные сведения об окружающих [Землю] морях“* / Перевод, вступительная статья и комментарии В. Н. Горегляда, Ответственный редактор К. Г. Маранджян, Санкт-Петербург: „Гиперион“, 2009, 392 с. + 1 CD-ROM.

⁸ <http://www.orientalstudies.ru/>

Руско издање објављено је у комплекту са компакт-диском на којем се налази оригинални текст рукописа, који садржи бројне илустрације нацртане према исказима јапанских морнара.

Читаоци овог кратког прилога о историји почетка руско-јапанских односа могу уживати у једној од илустрација коју су издавачи ставили на омот књиге. Ово је централни споменик тадашње престонице Руске империје – споменик Петру I у Петрограду, према утисцима јапанских морнара које су пренели на папир службени јапански цртачи. Поред слике смо поставили и фотографију истог споменика да би читаоци могли схватити ниво репродуктивних способности оних, које су њихови научници са још већег интелектуалног нивоа називали „грубим скитницима“. У околностима херметичког друштва шогуната гајен је високи степен интелектуалних домета у имаголошким студијама, са критичношћу према изворима далеко изнад традиција тог доба. Оригинал рукописа са дивним илустрацијама може се видети на сајту Универзитета Кјушу у граду Фукуока на острву Кјушу у Јапану⁹.

*Лет ваздушног балона, који су јапански морнари имали прилику да виде, остао им је у неизбрисивој успомени.
[Илустрација са сајта Универзитета Кјушу.¹⁰]*

⁹ http://record.museum.kyushu-u.ac.jp/kankai/frame_top.html

¹⁰ О.Гэнтаку, С.Хироюки, *Канкай ибун...*, Санкт-Петербург, 2009...Свиток 10, 256–271.

